

Kuczyński, Stefan Krzysztof

"Les insignes de l'Université Jagellonne", Adam Bochnak, Cracovie 1962 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 55/1, 154-155

1964

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Adam Bochnak, *Les insignes de l'Université Jagellonne*, PWN, Cracovie 1962, s. 109, 2 nlb., ilustr. 56, streszczenie polskie.

W związku z rokiem jubileuszowym Uniwersytetu Jagiellońskiego autor opracował dawne oraz nowsze insygnia rektora i dziekanów tej uczelni. W skład omawianych insygniów wchodzi przede wszystkim trzy berła, sięgające pierwszego i drugiego stulecia istnienia uniwersytetu, noszone przedrektorem w czasie uroczystości. Zespół tych najdawniejszych berel dopełnia laska rektorska, z końca XVI lub z początku XVII w., wykonana z zęba narwala. Następne co do czasu powstania berła Uniwersytetu Jagiellońskiego pochodzą z XIX i XX w. i znajdują się obecnie w posiadaniu wydziałów. W skład insygniów wchodzi również łańcuchy i pierścienie. Wśród nich najcenniejsze zabytki stanowią: łańcuch złoty, pochodzący z daru królowej Anny Jagiellonki (1584) oraz sygnet rektorski do pieczęci z XVII w.

Najbardziej interesujące są starsze berła uniwersytetu. Wykonane ze srebra i w całości bądź też częściowo pozłacane, składają się one z dolnej gałki, trzona z pierścieniami i szczytowego zwieńczenia zakończonego koroną. Te zbieżności szczegółów, upodabniające do siebie omawiane berła, pozwalają przypuszczać, że należą one do jednego i tego samego typu. Potwierdzają to również inne przesłanki: napis na berle, wzmianki źródłowe, tradycja. Na tej podstawie dwa berła oraz ząb narwala określa autor jako insygnia kardynalskie: Zbigniewa Oleśnickiego, Fryderyka Jagiellończyka i Bernarda Maciejowskiego. Dostały się one w posiadanie krakowskiej *Alma Mater* po śmierci kardynałów drogą darów i zapisów (1455, 1503, 1634). Są to unikatki w skali światowej, nigdzie bowiem poza Krakowem nie występują średniowieczne berła dostojników kościoła. Najstarsze spośród zachowanych berel (tzw. berło królowej Jadwigi) nie stanowi daru kardynalskiego. Jest ono, jak przypuszcza autor na podstawie wnikliwej analizy heraldycznej, pozostałością większego zespołu berel, jaki otrzymał uniwersytet z okazji odnowienia w 1400 r. dla czterech istniejących wówczas wydziałów. Wszystkie trzy najdawniejsze berła uniwersytetu określone zostały jako dzieła złotnictwa krakowskiego, a berło z daru Fryderyka Jagiellończyka przypisuje autor znanemu warsztatowi Marcina Marcińca. W sumie stanowią one mniej więcej siódmą część ogółu zachowanych w Europie średniowiecznych berel uniwersyteckich.

Insygnia Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawione zostały głównie jako dzieła sztuki, z podkreśleniem ich wartości stylowych i antystycznych. Interpretacja zabytków, oparta na obszernej podstawie źródłowej, jest przekonująca. Szczególnie interesująco wypadło omówienie symbolów występujących na berłach, przy czym autor z powodzeniem wykorzystał materiał sfragistyczny. Szerokie tło porównawcze pozwala na ustalenie analogii z insygniami innych uniwersytetów. Na marginesie rozważań A. Bochnaka nasuwa się jednak pytanie, czym wytłumaczyć podobieństwo formalne najstarszego berła rektorskiego, które zapewne nie należało poprzednio do żadnego kardynała, i późniejszych berel rektora, spełniających pierwotnie rolę berel kardynalskich. Zauważyć również wypada, że pierścień rektorski można datować ściślej niż prawdopodobnie na drugą połowę XVII w. (s. 78). Godło wyobrażone na sygnecie — dwa berła skrzyżowane i korona — występuje dokładnie od 1659 r.; przeciwko XVIII w. przemawia styl i robota pierścienia. Rzecz interesująca przy tym, że A. Chmiel, autor wnikliwego studium o pieczęciach Uniwersytetu Jagiellońskiego (RAU whf t. LX, 1917, s. 267—332, tabl. VI), nie podaje odcisków omawianego sygnetu.

Praca A. Bochnaka, będąc wydawnictwem okolicznościowym, stanowi cenny

wkład do literatury naukowej z pogranicza historii sztuki i historii. Zawdzięczamy jej kilka nowych, ważkich ustaleń, które zainteresują nie tylko specjalistów w zakresie średniowiecznego rzemiosła artystycznego.

Stefan Krzysztof Kuczyński

Adam Wolff, *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370—1526*, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1962, Ossolineum, s. 382, 2 tabl.

Habent sua fata libelli! Profesor Adam Wolff, dziś najwybitniejszy znawca średniowiecznych zasobów źródłowych Mazowsza (dyplomy, Metryka, księgi sądowe)¹, przystąpił do sporządzenia spisu urzędników tej dzielnicy Polski jeszcze w 1922 r. Wstępne wyniki badań opublikował w osobnej rozprawie w 1928 r.² Do ostatecznej redakcji pracy przystąpił w przededniu drugiej wojny światowej. Całość dzieła, licząca ponad 800 stron rękopisu, wraz z wypisami źródłowymi, a co więcej, łącznie z dużą częścią zasobów archiwalnych, na których zostało ono oparte, spłonęła w Warszawie w czasie powstania 1944 r. Zachęcony przez przyjaciół, na przekór złym losom, autor w latach 1944—45 przystąpił w Krakowie do rekonstrukcji z pamięci zasadniczego zrębu utraconej pracy. Wyniki tych podziwu godnych wysiłków przedstawił w 1949 r. w Towarzystwie Naukowym Warszawskim³, a fragment całości opublikował w 1948 r. na łamach „Przeglądu Historycznego”⁴.

W latach następnych, w oparciu o częściowo odnalezione archiwalia, nastąpiły dalsze zabiegi wokół rekonstrukcji spisu urzędników. Wreszcie, po przezwycięzeniu trudności wydawniczych, dotarła do rąk czytelników książka niezbędna dla wszystkich, którzy zajmują się dziejami Polski u schyłku wieków średnich, Mazowsza zaś w szczególności. Pamiętać przecież trzeba, że jedyne dotąd i w dodatku nader sumaryczne przedstawienie ustroju tej dzielnicy ukazało się z górną 80 lat temu⁵.

Na książkę A. Wolffa, obok zamieszczonych w aneksie zrekonstruowanych szczątków właściwego spisu urzędników (s. 284—302), składają się rozdziały omawiające kolejno: podziały terytorialne i organizację sądowniczą dzielnicy, hierarchię jej urzędów, ich tworzenie, znoszenie, kompetencje rzeczowe i terytorialne, skład sądów ziemskich, rolę rady książęcej, odpowiedzialność urzędników, sposoby ich ochrony, wymagane kwalifikacje, kwestię nominacji i kumulacji urzędów, ustępowanie z nich i wreszcie sposób uposażenia poszczególnych urzędników. Całość dzieła zamykają niepublikowane dotąd teksty źródłowe w liczbie 27, obejm-

¹ Por. prace tegoż autora: *Metryka mazowiecka. Układ pierwotny. Sposób rejestracji*, „Roczniki Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” t. I, z. 3, Warszawa 1929; *Z dziejów ksiąg ziemskich zakroczymskich, Księga pamiątkowa 150-lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, Warszawa 1958, s. 351 nn.

² *Starszeństwo urzędów (Metoda ustalania na przykładzie hierarchii ziemskiej udzielnego Mazowsza)*, *Rozprawy z polskiego prawa politycznego* t. I, z. 2, Warszawa 1928.

³ *Studia nad urzędnikami mazowieckimi późnego średniowiecza*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, wyd. II, t. XLII (1949).

⁴ *Kompetencje urzędników ziemskich mazowieckich*, PH XXXVII, 1948, s. 194 nn.

⁵ Por. K. Dunin, *Dawne mazowieckie prawo*, Warszawa 1880.